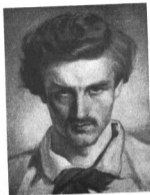

ANSELM FEUERBACH IPHIGENIA-KOMPOZÍCIÓI

Feuerbach legismertebb és méltán legnépszerűbb kompozíciójának egyike a darmstadti Iphigenia. E kép témája nem hagyta pihenni a művész képzeletét s csaknem húsz éven át mindig új és új megoldásokra serkentette. Első gondolata 1858-ban bukkant fel lelkében. Ekkor írja mostohaanyjának, hogy Iphigenia ábrázolásával foglalkozik, amint a templom kapuja előtt ülve a messzi tengeren át Görögország felé tekint; mellette két női alak, lábainál két kis gyermek, kinek egyike antik spon játsszik. Amint a leírásból látjuk, eleinte kissé genre-szerűen képzelte el a kompozíciót. „Ami a képen akarok, mély szenvedély, plasztikus és legmagasabb tökély, s ha Isten áldását adja, az egész olyan lesz mint „csendes zene” vagy „Homeros egy éneke”, mint Goethe mondja. ... e kép a honvágy, a sóvárgás és a gyötrelmester örömben lépett lelkem élet...” A kép problémája tehát, — a honvágy ábrázolása —, Feuerbach lelkének legmélyéről fakadt s talán nincs még egy műve, melynek ennyire szubjektív lelki tartalma volna s éppen ezért annyira szívhez szólna.

Legelső koncepciójának festményei között nem maradt nyoma, csak néhány rajz és színvázlat, mely Iphigenia ülő alakjához készült. A többalakos kompozíció gondolát, egyben az ülés motívumát is, hamarosan elvetette, s 1861-ben képzeletét az álló Iphigenia alakja ragadta meg. Mégpedig egyszerre két változatban is. Az elsőt, hosszú keresés után, jégesőben és viharban vázolta fel. Iphigenia fehér ruhában volt ábrázolva, amint az erdőből kilép. Mentében hirtelen megáll, vágyteljesen a tengerre szegezve tekintetét. A mű-

FEUERBACH, ANSELM (1829—1880):
ÖNARCKÉP. 1882

vész maga olyan közvetlennek és szívet megindítóan találja, hogy a legnagyobb meglepéssel ír róla. A másik változaton egy oszlopnak támaszkodva ábrázolta, egészen elmerülve a tenger szemléletébe s a távol hazájára való emlékezésbe. A kép elgondolása teljesen megfelel Goethe remek sorainak, melyekkel Iphigenia honvágyát jellemzi: „és jaj! nap-hosszat állok én a parton, lelkemmel lesve görögök honát.” Hogy e változatok 1861 elején ily hirtelen felbuggyanó bőséggel jelentkeztek, annak magyarázata az a csodálatosan szerencsés körülmény, hogy Feuerbach 1860 végén talált rá Anna Risire. Nanna néven híressé vált modelljére, kinek különleges szépsége új lendületei adott művészetének. Öt éven áttartotta fogva. Alig ismerjük képét ez évekből, mely ne Nanna heroikus alakját, szép kezzeit és nemes, komoly vonásait örökítene meg. „A legszebb nő Rómában” — írja, és mikor először látta meg görög ruhában, úgy érezte, mintha Pheidias egyik szoboralakja lépett volna elébe. Lázasan dolgozot megkezdett képén, mellyel szemben véleménye nem tudott megnyugodni. Eleinte azt hitte, hogy „minden szívet meghódít majd” számára, s miután 1861 nyarán néhány napot a Porto d'Anziól „homerikus” partokon töltött, hogy a tengert tanulmányozza, hazajövet a képet nagyon szépnek találta. De már két héttel később fejét meg akarta változtatni s három hónappal később, a kedvetlenség és elégedetlenség percelben, megsemmisítette az egész festményt.

A kompozíciónak erről az állapotáról szintén csak néhány, kiválóan szép rajz ad fogalmat: nemestartású álló női alak, a fej könny-

ANSELM FEUERBACH: IPHIGENIA. 1862
Darnstadti múzeum

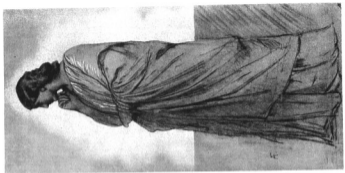

ANSELM FEUERBACH: TANULMÁNYRAIZ
A DARNSTADTI MÚZEUMBAN ŐRZÖTT IPHIGENIÁHOZ (1862)
Orsz. M. Szépművészeti Múzeum

ANSELM FEUERBACH : A TENGER PARTJÁN. 1875

Düsseldorfi képtár

ANSELM FEUERBACH : TANULMÁNYRAIZ
A MŰVESZ IPPHIGENIA CÍMJŰ KEPEZÉS. 1861

Photo : Franz Hanfstaengl München

ANSELM FEUERBACH: IPHIGENIA. 1871
Stuttgarter museum

nyedén feltámasztva a kézfejre. De a mozdulat és kifejezés pillanatnyisága akkor már nem felelt meg Feuerbach mindinkább kialakuló képeszményének, mely a legteljesebb klasszikus nyugalom felé írkedett.

Pár nappal az első festmény megsemmisítése után, hozzáfogott egy újabb, illő Iphigenia megteremtéséhez, melyet szinte egyhuzamban készített s 1862-ben fejezett be. (Ma a darmstadti múzeumban van.) Visszatért tehát legelső ötletéhez, az illő alakhoz, de most már minden mellékalkal elhagyásával. Ebből az időből való a Szépművészeti Múzeum rendkívüli szépségű rajza, mely 1916-ban került a gyűjteménybe. Nagyméretű fehér és fekete krétarajz barna papíron; a fej körül levegőt teremt s egyben reliefet ad neki, a bájos, világoskék háttér, melyből kiemelkedik. A rajz maga már oly kép, hogy csak nagyobb méretekben kellett vászonra átvinni, úgyszólván változtatás nélkül. „Nem fogod könnyek nélkül megnézhetni” — írja anyjának a megkezdés után már két héttel — „minden szentimentalitás nélkül való.” Feuerbachnak igaza volt. Az új Iphigenia ernyedti szomorúságában megnyerő alkotás, anélkül hogy érzélgős volna; nemes és tiszta. Csak egy hibája van, hogy kellenél kissé jobban pózol. Feuerbach ebben a szívéhez nőit munkájában sem tudta egészen levetni mesterének, Thomas Couturenak hatását. Iphigenia a legszebb tartásban, szép profilját jól érvényre juttatva ül, nemes formájú kezével oly mozdulatot téve, mely a kereseti tetzenívágás és nem az ünfeledt természetesség gesztusa. Ruhájának minden ráncra választékos izlésel elrendezett, ami szintén nem a bánat kifejezője szokott lenni. Mindamellett az érzés oly erős, hogy egyensúlyozza a kép felhozott fogyatkozásait.

Ezzel a képpel egyelőre teljesen kifejezte Feuerbach azt, ami mondanivalója erről a témáról volt. Újabb alkotások foglalkoz-

tatták s mikor 1865-ben Nanna elhagyta a művészt, elvesztette benne azt a rendkívüli jelenséget is, mely egy ilyen nőalak megfestésének előfeltétele volt. 1867-ben Lucia Brunacci személyében talált ugyan olyan modellt, ki antik tárgyú, nagyszabású kompozícióhoz megfelelt, de azért nem nyújtott teljes kárpótlást. Lucia bájosabb és nőlesebb, mint Nanna volt, de messze elmarad Nanna mögött jelentékenység és heroikus komolyság szempontjából. Mindamellett meglévén a modell, 1868-ban újra visszatért az Iphigenia-problémához, melyet 1871-ben fejezett be, leveleiben az előbbinél sokkal szebbnek állítva megfelelt. A vágyakozás megtestesítőjét látja benne s édes ábrándozását és egyszerűségét ellenállhatatlannak ítéli. Igaz, hogy ez az utóbb a stuttgarti múzeumba került festmény közvetlenség szempontjából felülmúlja a darmstadti képet, mert Iphigenia nem pózol már úgy, mint a régi festményen, de be kell vallanunk azt is, hogy az új Iphigenia — mint Feuerbach helyesen mondja — édesen ábrándozik, míg a régi komor öprengéssel ássa bele magát az emlékeibe. Egyszóval a nagy érzés helyébe a kedélyesség lépett, a heroina helyébe a kedves nő.

Feuerbach ezután már csak egyszer, 1875-ben foglalkozott Iphigenia ábrázolásával. Még pedig ismét az álló nőalak problémájával (Düsseldorf. Képtár.) Ezen a képen azonban már annyira kivetkőztette Iphigeniát hősi jellegéből — egy római matróna ruháját is adva rá —, hogy noha ő mindvégig Iphigeniának nevezte a festményt, általában „Tengerparton” címmel szokták megjelölni. Ebben az évben Feuerbach már *Bécsben* a bécsi Festakadémia tanára volt. Megszűntek nélkülözései s megszűnt a hontalanság érzése s valószínű, hogy ez is lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy a régi sóvárgást nem tudta oly erővel kifejezni, mint annakelőtte.

DR. HOFFMANN EDITH